

ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ

3

Συμπέρασμα

Αυτή η ανάγνωση του Μπολιβάρ που πραγματοποίησα για πέντε Κυριακές, ανάγνωση πραγματολογική και ουχί ερμηνευτική, δεν προέκυψε διά επιφοίτησης. Είναι όμως μια ανάγνωση που είναι χειραφετημένη από τον μακρυγιαννισμό, δηλαδή από τη σεφερική αντίληψη της ιστορίας και της λογοτεχνίας, και γι' αυτό μπόρεσε να θέσει καινούρια ερωτήματα, σε μάλλον γνωστά τεκμήρια, και αυτά με τη σειρά τους μας έδωσαν καινούριες απαντήσεις.

Με τα προηγηθέντα κείμενά μου, θεωρώ πως απέδειξα ότι το σύμβολο Μπολιβάρ είναι πρώτα απ' όλα ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, και δι' αυτού συνοψίζονται, αλλά και δι' αυτού προβάλλονται, με τη δική τους, ξεχωριστή σημασία, τόσα άλλα πρόσωπα, και πρώτα απ' όλα ο Σίμων Μπολιβάρ, μέσα από μια σειρά ιστορικών αναλογιών, αλλά και τα αντίθετά τους, μέσα από μια σειρά αντιτιξέων. Σε αυτή τη δεύτερη κατηγορία αναλογιών, οι λέξεις «Υδραίος», «Λάρισα», «στρατηγός», μέσα από τα ιστορικά συμφοραζόμενα που ενεργοποιεί το ποίημα, εγγράφονται κατ' αρχήν στον δοτό «στρατηγό», πλοίαρχο Σκούρτη, και δι' αυτού στον επίδοξο στρατηγό Κουντουριώτη, αλλά και στον προκύψαντα, διά του εμφυλίου, στρατηγό Μακρυγιάννη, παράγοντας έτσι την πολύπλοκη, ρευστή, γοπτευτική πολυσημία του ποιήματος.

Τι είναι τελικά αυτό το ατελεύτητο και αέναο σύμβολο Μπολιβάρ; Είναι όλα τα προηγούμενα, και όσα ερμηνευτικά έχουν ήδη κατατεθεί από άλλους μελετητές του ποιήματος, καθώς και εκείνα που θα προστεθούν στο μέλλον, αλλά επίσης, δικαιωματικά και εν ταυτώ, είναι και ο στρατιώτης του ιταλοελληνικού πολέμου, ο αντιστεκόμενος και αντιμακρυγιαννικός ποιητής Εγγονόπουλος, με τον ηρωισμό του και τις μάχες του, του ποιήματος Μπολιβάρ περιλαμβανομένου σε αυτές. Αλλά το σύμβολο Μπολιβάρ είναι (πρώτα απ' όλα; εντέλει;) το ίδιο το ποίημα Μπολιβάρ. Μαζί με τους συγγενείς και ομοιόειδες του, τον Σίμωνα Μπολιβάρ, τον Κολοκοτρώνη, τον Ροβεσπιέρο, τον Ρήγα, τον Ανδρούτσο, τον Οικονόμου, τον Λωτρεαμόν, τον Θησέα, τους ισπανούς και τους έλληνες αγωνιστές, τον ποιητή και ζωγράφο Νίκο Εγγονόπουλο, αποτελούν μια μεγάλη, επαναστατική οικογένεια, πολιτική και καλλιτεχνική, μια οικογένεια που ζει μέσα και έξω από το ποίημα Μπολιβάρ. Μια οικογένεια που ταξιδεύει μέσα στον χρόνο, και μπρος, και πίσω, «Μ' ένα σκοπό του ταξιδιού: π ρ ο ς τ' ά σ τ ρ α».

Θα επανέλθω την επόμενη Κυριακή, παρακολουθώντας πώς ο Μπολιβάρ συνεχίζεται, ακόμα και αφηγηματικά, σε επόμενα ποιήματα και κείμενα του Εγγονόπουλου.

¹ Στην «Εισαγωγή» του στα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη, ο Βλαχογιάννης αφιερώνει έξι ολόκληρες σελίδες για να τα συγκρίνει μ' εκείνα του Φωτάκου και, με αξιοσημείωτο σεβασμό, σχεδόν με δέος, σωστά παρατηρεί ότι ο λόγος του Φωτάκου αδικήθηκε «υπό ξένης χειρός και διανοίας», στην κειμενική/εκδοτική μορφή του. Βλ. και το πεζογραφικό βιβλίο μου *Ο Καρέτσιος στην Τρίπολη* (2003) - τώρα στο *Εμφύλιο σώμα* (2014).

² «[Ο Μακρυγιάννης] διακρίνεται από έναν μηχαναϊστικό τρόπο αντίληψης των πραγμάτων, του τύπου 'εμείς είμαστε οι καλοί, οι άλλοι οι κακοί'. Μια λογική 'άσπρο - μαύρο'. Πορεύεται με δύο μέτρα και δύο σταθμά, κατηγορώντας τους αντιπάλους του για πράγματα που διαπράττει ο ίδιος... Όλοι οι Έλληνες κρίνουν τον εαυτό τους ως αδικημένο από κάποιους άλλους και ο Μακρυγιάννης εκπροσωπεί πλήρως αυτή την αντίληψη» (Θάνος Βερέμης, *Lifo*, 25/3/2019).

Οργισμένη ομορφιά

«Η ζωγραφική πρέπει να σε ερεθίζει και να σε ενοχλεί»

Το *anpexM* παρουσιάζει, στο πλαίσιο της σειράς «Project Space - Νέες Παραγωγές», υπό την διεύθυνση της ιδρύτριας του Άννας Καφέτση, την ατομική έκθεση ζωγραφικής του Νίκου Καναρέλη, με τίτλο «Τίποτα δεν είναι αληθινό παρά μόνο ο τρόπος που νιώθω», μέχρι τις 19 Ιανουαρίου 2020, στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών. Επιμέλεια έκθεσης: Χριστόφορος Μαρίνος

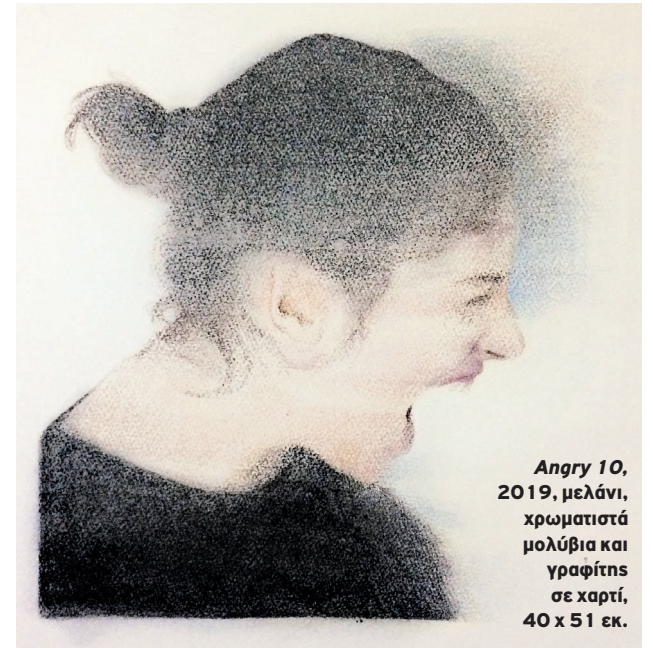
➤➤ Η ατομική έκθεση του Νίκου Καναρέλη αποτελείται από μια ενότητα ζωγραφικών έργων και σχεδίων με βασικό θέμα τον θυμό. Τα έργα του αποτυπώνουν τις εκρήξεις θυμού μιας νεαρής γυναίκας και τις σωματικές αλλαγές που συνοδεύουν τη συναισθηματική της εκτόνωση. Αναπόφευκτα, κοιτώντας τα, μου έρχεται στο μυαλό το έργο του Edvard Munch «Η Κραυγή». Φιλοτεχνημένο το 1893 από τον Νορβηγό εξπρεσιονιστή, δείχνει έναν άνδρα να περπατά σε μία γέφυρα στο ηλιοβασιλέμα, με το κεφάλι του ανάμεσα στις παλάμες του και μία έκφραση τρόμου στο πρόσωπό του. Ο Κανα-

THE ANNAE XATZHNASIOY

ρέλης προσπαθεί με τον δικό του τρόπο να τραβήξει το πέπλο μυστηρίου στο βαθιά προσωπικό και συναισθηματικό αμφιταλαντευόμενο υπόβαθρο της νεαρής έφηβης αλλά και του ίδιου του εαυτού καθώς και του καθενός από εμάς, πίσω από το βουβό ουρλιαχτό, που θα μπορούσε να είναι κραυγή θυμού, βοήθειας, τρόμου. Θα μπορούσε μάλιστα να είναι μία αναφορά στον τρόπο που προκλήθηκε από τα γεγονότα της τελευταίας δεκαετίας ή ίσως απλά μία αναφορά στην αγωνία της ανθρώπινης ύπαρξης.

Οι προσωπογραφίες του δεν απαθανατίζουν απλώς τη στιγμή-μαία οργή της νεαρής γυναίκας, αλλά και τους πρωτογενείς φόβους της. Ο καλλιτέχνης χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της εικαστικής ψυχοθεραπείας, συνομιλούσε με το μοντέλο του σχετικά με τα θέματα που την απασχολούν ενώ παράλληλα τραβούσε φωτογραφίες και θηλημένα προκαλούσε τις αντιδράσεις της, χωρίς ωστόσο να μας αποκαλύπτει την πηγή των αλλεπάλληλων εσωτερικών εκρήξεών της. Με αυτό το τρόπο δημιούργησε τις συγκεκριμένες προσωπογραφίες «οργισμένης ομορφιάς», όπως χαρακτηριστικά σημειώνει. Τα πορτρέτα του Καναρέλη φανερώνουν την πολυπλοκότητα των ανθρωπίνων σχέσεων. Όπως δηλώνει ο ίδιος για τη ζωγραφική του: «Στα αρχαία ελληνικά, η λέξη θυμός σημαίνει μεταξύ άλλων, ψυχή. Ταυτίζεται δηλαδή με το συναίσθημα, που αποτελεί και τον πυρήνα της ύπαρξής μας. Ο θυμός είναι το όριο μεταξύ της λογικής και του συναισθήματος - σ' αυτό ακριβώς το όριο θέλω να βρίσκεται και η ζωγραφική μου.»

Ο καλλιτέχνης αναφέρει χαρακτηριστικά στον κατάλογο της έκθεσης του: «Θέλω να υπάρχει το πνεύμα της Αθήνας στην τέχνη μου. Για εμένα το πνεύμα αυτής της πόλης είναι

Angry 10, 2019, μελάνι, χρωματιστά μολύβια και γραφίτης σε χαρτί, 40 x 51 εκ.

απροσδιόριστο, και το ίδιο ισχύει για τα έργα μου». Με τον τρόπο αυτό εστιάζει στην ιδιοτυπία της Αθήνας, του πνεύματος της πόλης, εμπνεόμενος από το άναρχο αλλά και γεμάτο ζωή τοπίο της.

Σύμφωνα με τον γερμανό φιλόσοφο Walter Benjamin η πόλη αποτελεί «μήτρα των εξελίξεων, φιλόξενο καταφύγιο και λημέρι με την σχετική ανωνυμία που τη χαρακτηρίζει, αλλά και τόπο εχθρικό, τόπο αποξένωσης από τη φύση, χώρο απομόνωσης και μελαγχολίας».

Στο επίκεντρο του προβληματισμού του καλλιτέχνη σε σχέση με την αστική πραγματικότητα βρίσκονται ζητήματα θυμού, μνήμης και ιστορίας, οι σχέσεις ανάμεσα στον ιδιωτικό και στον δημόσιο χώρο, η αποξένωση, η αγωνία, η μελαγχολία και η ελευθερία της έκφρασης, οι σχέσεις εξουσίας μεταξύ των διαφορετικών φύλων. Επίσης, διακρίνεται ο προβληματισμός του για το αν θα πρέπει οι γυναίκες να κρίνονται πάντα βάσει υψηλότερων προτύπων. Με τα έργα του επιδιώκει να προσδώσει σε πρόσφατους συλλογισμούς και εμπειρίες μία συμβολική διάσταση.

Ο Νίκος Καναρέλης, αντιδρώντας στα ποικίλα ερεθίσματα που προσφέρει η πόλη μας, επιχειρεί να προσεγγίσει το αληθινό της πρόσωπο, την πραγματική της όψη, που δεν έχει να κάνει τόσο με την μορφή της αλλά με τον τρόπο που δομείται και λειτουργεί η κοινωνία της.

Τέλος, τα πορτραίτα αυτά, χωρίς να επιδιώκουν τον εντυπωσιασμό, προσπαθούν να προκαλέσουν στο θεατή νέες σκέψεις και νέες σχέσεις με το περιβάλλον στο οποίο εντάσσονται, την Αθήνα, και να τον οδηγήσουν να ανακαλέσει κάποια προσωπική του εμπειρία.

Η Άννα Χατζηνάσιου είναι σύμβουλος τέχνης

Διάλεξη

➤➤ **Το Εργαστήριο** «Κρίση της δημοκρατίας και της αντιπροσώπευσης» του Ινστιτούτου «Νίκος Πουλαντζάς» ξεκινά τον δεύτερο χρόνο λειτουργίας του με τη διάλεξη

«Κλιματική κρίση: Κοινωνικές προκλήσεις και συμμετοχικές διαδικασίες για μελλοντικές πολιτικές»
Ομιλητής: **Θανάσης Σφέτσος**,
Ερευνητής, ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος

Οι διαλέξεις γίνονται στον χώρο του ΙΝΠ Κεραμεικού 46 και Μυλλέρου, 6-8 μ.μ. Υπεύθυνοι Εργαστηρίου: Μιχάλης Μπαρτσιδης, Επιστημονικός Διευθυντής ΙΝΠ, Στέφανος Δημητρίου, μέλος του Δ.Σ. του ΙΝΠ.

recto/verso

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΑΚΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΤΕΥΧΟΣ 2, ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 2019

Το recto/verso εκδίδεται κάθε έξι μήνες και έχει ως πυρήνα του το προσωπικό δοκίμιο για τις τέχνες και τα γράμματα. Αποσκοπεί σε μία λοξή -όχι ακαδημαϊκή- μελέτη των πραγμάτων. Αποτελείται από επιλεγμένα κείμενα Ελλήνων συγγραφέων σε πρώτη δημοσίευση, από αντίστοιχες μεταφράσεις ξένων δοκιμίων, καθώς και από ασπρόμαυρες εικόνες σύγχρονων εικαστικών και φωτογράφων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΕΥΧΟΥΣ: **Victor Hugo**, Στη οδό Αγίου Φλωρεντίνου υπάρχει ένα μέγαρο και ένας υπόνομος, **Νίκος Α. Παναγιωτόπουλος**, Τρεις πιστές μεταφορές (Ενα κείμενο του Πιέρ Μισόν και δύο μονόπρακτα του Σάμιουελ Μπέκετ), **Pierre Michon**, Τα δύο σώματα του βασιλιά, **Samuel Beckett**, Βήματα, **Samuel Beckett**, Αυτοσχεδίασμα του Οχάιο, **Νίκος Α. Παναγιωτόπουλος**, Μεταφραστικό σημείωμα, **W. G. Sebald**, Le promeneur solitaire - Στη μνήμη του Ρόμπερτ Βάλζερ, **James Wood**, Παραφροσύνη και Πολιτισμός - Ο πολύ παράξενος κόσμος του Λάσλο Κρασναχορκάι, **Νικήτας Σινιόσογλου**, Ο καρπός της ασθένειάς μου - Δοκίμιο με σάρκα και οστά, **Paul Cezanne**, Επιστολές, **Wallace Stevens**, Οι σχέσεις μεταξύ ποιητικής και ζωγραφικής, **Κώστας Χριστόπουλος**, Ο Ν.Κ. και η εποχή του: Σκέψεις πάνω σε θεωρήσεις της καλλιτεχνικής πρωτοπορίας στην Ελλάδα, **Κωνσταντίνος Χατζηνικολάου**, Sarajevo